

Lumea într-o replică

ȘTEFAN IUREȘ

„Cădeți pînă la mine, o să vă ridic eu după aceea!”

August Strindberg: „Domnișoara Julie”

Lacul Como este ținta fugarilor care n-au mai fugit. Cînd te visezi pe malurile lui, lacul Como nălucește cu soarele unei veri veșnice deasupra livezilor de mirifici portocali. Cînd schimbi aurul visului pe cifrele registrului contabil, recunoști că acest Como e un lac tare ploios, unde portocale se văd doar la băncuie; însă, fiind un ținut bine dotat cu vile și apreciat de străinii înstăriți, capitalurile investite în afacerile hoteliere promit câștiguri foarte frumoase; mai ales că perechile de îndrăgostiți înclăriează vilele pe cîte o jumătate de an, cu plata înainte, și pleacă după vreo trei săptămîni, fiindcă o ceartă vine să destrame idila. Firește! spune Jean, autorul acestui mic curs de geografie economică și rentabilitate prin studiul psihologiei cuplurilor. Pleacă „fiindcă se ceartă, firește!”, iar camera devine liberă, bună de închiriat altora. Așa încît, numai de-ar avea un pic de răgaz, Jean ar calcula cu ușurință — și plăcere — venitul suplimentar obținut de un terț din diferența dintre muș și aguridă în materie de iubire consumată. Ar fi un calcul tot atît de precis ca și orarul feroviar al plănuitei sale călătorii, în compania domnișoarei Julie, din bucătăria conacului suedez pînă la lacul Como, *via* Malmö, Hamburg, Frankfurt, Basel și pasul Sankt Gotthard... un drum de numai trei zile.

El plin de înșușiri acest Jean, nici n-ai zice că nu-i altceva decît valetul domnului conte. Cît e de chipeș nu ne interesează. S-o lășăm pe domnișoara Julie, nerușinata, să-i pipăie mușchii brațelor prin minciile hainoi! Vom remarcă, însă, că ținutul s-a antrenat destul de bine pentru a se cățăra, cînd împrejurările îi vor fi prielnice, din creangă în creangă, pînă în vîrfurile copacului unde ouăle aurii așteaptă, în cuib, mîna unui hoț norocos și precaut. În redingotă și cu melon, pare un adevărat gentilom; nu e prea prieten cu berea, vinul de Burgundia al stăpînului îi este mai pe plac; dar se pricepe să savureze, la nevoie, ameteala de tip superior pe care o poate stîrni o frază, nu, o tiradă bine distilată, o poveste în care amintiri din copilărie au fierit împreună cu miraklenii de lecturi romantice. Ca fost ohlener la unul dintre cele mai mari hoteluri elvețiene, se descurecă în limba franceză; dar mai important este că, tot auzind cum vor-

bese „oamenii distinși”, tot frecventînd teatrul, tot acumulînd imagini standard de „lume bună”, a învățat să se stăpînească; își conduce instinetele; și-a însușit atît de remarcabil protocolul care guvernează existența celor sus-puși, încît e în măsură să li-l amintească acestora, de cum observă o derogare flagrantă. Așa e lecția administrată domnișoarei Julie, cînd, în noaptea de Sînzienă, șturlubatica odraslă a contelui riscă numeroase și defavorabile comentarii din partea slujitorilor, din rîndul cărora l-a ales, ca partener pentru „dansenvaluri” consecutive, pe el, valetul Jean: „Nu face impresie bună ca unul din oamenii din subordine să fie preferat altora care așteaptă și ei aceași cinste neobișnuită.” Dar tot el, paznicul demnității aristocraților care-l plătesc, protestează cu energie cînd rislățata stăpînă tulbură dinadins somnul bucătăresei Kristin; domnișoarei Julie nu-i vine să-și creadă urechilor, căci prea a fost admonestată tîrziu: „Nu deranjați pe cel ce doarme! Cînd cineva a stat toată ziua la mașina de gătit poate să fie obosit seara, iar somnul trebuie respectat...”

Toate aceste semne de individualitate ar fi fost, oare, de ajuns pentru a o aduce pe domnișoara Julie în patul unui servitor, fie el și „stilat”? Desigur că nu. Domnișoara ar fi chicotit o dată mai mult dacă avea ocazia să fie martoră la nazarile unui valet care pretinde să-i fie încălzită și farfuria, nu numai mîncarea, „mai mofturoși chiar ca domnul conte”, după expresia bucătăresei Kristin, logodnica *in spe*. Dar astfel de amănunte amuzante n-ar fi fost normal să-i concentreze atenția mai mult decît, să zicem, comandarea unei fiorturi pentru oblojirea cătelei Diana, căteia impușcată „puțin”, ea pedepsă că și-a făcut de cap cu mopsul cantonierului. Domnișoara Julie era însă mîhnită de purtarea necredincioasei Diana. Domnișoara Julie era plictisită, chiar enervată de răvrăritura judecătorului cu care ar fi acceptat să se căsătorească, dacă bărbatul ar fi fost destul de fin încît să se supună unui *dresaj* *gen menagerie*, cu salturi peste cravașă. Să nu uităm că domnișoarei Julie i-a revenit moștenirea unor dureroase, unii ar zice urite, secrete de familie pe care le duce în sine, deși tridate uneori prin răbufniri contradictorii. În sfîrșit, sărbătoarea

miezului de vară septentrională, uriașă revărsare de patimi ancestrale, acea noapte de Sinziene, cu alaiul ei tumultuos de arome, cîntece și jocuri ațîțătoare, și-a avut contribuția specifică între verigile cauzalității. Totul a incitat-o pe domnișoara Julie să-și zăgăzuinască nra cronică împotriva tuturor bărbaților cu jocul unei excepții de o oră.

Cînd îndrăgostitul elamează romantic, cu una dintre cele mai pure voci ale universalității, „O oră, și sîm mor !”, convingătoare este ardența sentimentului, consumul fabulos de trăire în extaz concentrat, desăvîrșirea orbitei împrejurul astrului vrednic de unicitatea cunoașterii. Domnișoara Julie se trezește iusă în fața morții după o oră de libertinaj medioeru. Scurta recreație pentru care s-a eliberat de constrîngerile castei se încheie, ca la școală, cu zbirnîlul unei sonerii imperioase. El domnul conte ce reclamează serviciile valetului, e și moartea care cere jertfirea domnișoarei decăzute pînă la nivelul acestui valet. Interesul maxim al dramei este atins la echilibrarea treptată, și tocmai de aceea spectaculoasă, dintre Julie și Jean. Derutată, pierdută, scribită de sine nu mai puțin decît de partenerul amoros, domnișoara Julie s-ar împăca finalmente, poate, cu înjosirea de lungă durată și scîzută intensitate : fuga. Lîngă bărbatul căruia i s-a dat și la sugestia căruia și-a jefuit părintele, s-ar consola, poate, să vegeteze, departe, pe malurile lacului Como, casierică îndulcind cu zimbete notele de plată pipărate de un hotelier cupid ; de vreme ce tot fi va purta numele de familie... („Care nume ? so mai răstoște purtătoarea de stemă la purtătorul de livree, nu ți-a fost auzit niciodată, poate că nici nu ai vreunul !”). Dar și sila, și consola, și răstirile, și lamentările nu sînt decît ultime bule de aer surînd la suprafața unui canal înfundat. Pe celălalt talger al balanței se aruncă disprețul buclăreșei Kristin, femeia care notifică rătos că, în ce o privește, ea s-a respectat, n-a coborît sub propriu-i rang, nimeni n-ar putea spune că buclăreasa domnului conte a avut vreodată de-a face cu argatul de la grajd sau cu păzitorul de porci. Simbolic, Kristin, slugă dornică să-și păstreze locul obivernisit în ierarhie, este cea care blochează fuga.

Dar nu singură. O simetrie obiectivă, de cîntar, măsoară încă o dată aptitudinile de caracter puternic, de „om tare”, mîndria voinței lui Jean. L-am văzut contabilizînd buna cuvință de partea fetelor simple, „din clasă” lui, și în debitul unei aristocrate cu purtări de femelă în rut. L-am auzit repliînd, dur și prompt, insultă pentru insultă, mîndrie contra mîndrie, după ce împărțirea patului a făcut caducă evocarea unilaterală a blazoanelor. L-am urmărit impunîndu-și idealul de viață și dișeele de limbaj în oara monie, pe trei sferturi topită, ce mai păstrează vag trăsăturile domnișoarei Julie. Partea lui de balanță a ajuns masiv înclătă și s-ar pîrea că nici o țară nu

e în stare să mai schimbe situația. Atunci, în ultimul moment, pe talgerul deficitar se lasă, cu întreaga-i greutate nobiliară, contele. Nici măcar nu e nevoie de prezența sa fizică : valetul îi ascultă, plecat, îngrozit, poruncile transmise prin tubul acustic — și livrea de lăcheu se face iarăși, instantaneu, una cu pielea tremurătoare. În preajma înaltului personaj, aflat în scenă „prin reprezentare” — o pereche de cizme semete — tot ce păstrează Jean din forța demonstrată în noaptea de Sinziene este un jet de energie nervoasă. Dens, scurt, fatal. Ca într-o hipnoză, Jean îl transferă Juliei care, astfel înarmată, ee va sinucide.

Cumpăna imaginată de geniul lui Strindberg nu se impune atît global, cît și în fragmente constitutive. Domnișoara de neam mare a coborît prin dezmăț exact pînă la cota atînsă de ascensiunea unui nimeni cu bune maniere. O familie de conte s-a ivit în nobilimea Suediei de mult, pe vremea războiului cu danezii, în urma amorului de o noapte al regelui cu o nevastă de morar ; familia dispare acum din nobilimea Suediei, la capătul altei nopți, cînd ultima descendentă, petrecînd cu un slujitor oarecare... Slaba, nevolnica domnișoară pornește hotărîtă să-și facă seama cu un briu, pe cînd, în urma ei, disprețuitorul ibovnic de o oră se chirește numai la auzul soneriei care, pe el, bărbatul, îl vestește deocamdată că a sosit ora să ducă sus niște cizme bine lustruite. Strindberg, scriînd o piesă despre dispreț, a măsurat foarte riguros salturile corelate ale celor doi trapeziști pe trambulina disprețului reciproc.

Sub această planșetă elastică, pururi în mișcare, sub această pirghie de gradul I țesută din sute de subtile motivații psihologice, descoperi cu uimire căpriorii viguroși, aproape rudimentari, ai determinării sociale. Dubla corupere operează clar, pe ambele sensuri ale verticalității. Pînă și îmbrățișarea poate fi impusă ca sarcină de serviciu, crede domnișoara Julie. Pînă și vechimea se lasă cumpărată pe bani sunători, e de părere valetul Jean. Visul de îmburghezire printr-o seducție remunerată nu are nimic de învidiat descompunerii lente într-un plietic blazonat. După cum nici voluptatea n'emeră, dobîndită aleatoriu și încheiată tragic, nu-i moralmente mai prejos decît degustarea fără risc a „aranjamentelor” laborios puse la punct în debaralele existenței altora.

Căzînd, fiica de conte nu își va rupe lanțurile de clasă ; speculînd această (de)cădere, fiul de țăran convertit la livree nu va izbuti nici el să le piardă pe ale sale. Răscumpărarea promisă rămîne fără acoperire. Venind dintr-o țară identificată, în ochii unora, cu laboratorul compromisurilor sociale vremelnice reușite, capodopera lui Strindberg triumfă — de aproape o sută de ani — nu numai asupra atît de perisabilului naturalism, ci și asupra unor iluzii, dăunătoare, cu privire la fraternitatea dintre lumile suprapuse